

В. А. ЗІНЧЕНКО

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри психології і туризму,

Київський національний лінгвістичний університет (Україна, Київ)

e-mail: zinchenko.sputnik@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6987-5532>

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО ШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДІЖНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ “СУПУТНИКА”)

Анотація

Метою статті є вивчення розвитку історії в Україні внутрішнього шкільного і молодіжного туризму. В якості основи для визначення результатів дослідження були використані матеріали про діяльність Українського республіканського бюро міжнародного молодіжного туризму “Супутник”, заснованого в 1958 році і яке до початку 90 років ХХ століття було в Україні провідною структурою, яка опікувалася питаннями внутрішнього шкільного і молодіжного туризму. **Методологічною основою** є статистичний, порівняльний, системний прийоми аналізу, економічне моделювання за статистичними даними, аналіз та синтез оптимальних теоретичних даних, індукція та дедукція зібраної інформації. **Наукова новизна.** Визначено роль та значення шкільного і молодіжного туризму в системі виховання нового покоління. Це зроблено на предметному аналізі конкретних прикладів із життєдіяльності однієї із значимих туристичних структур “Супутник”. Саме вона на етапі свого розвитку не тільки виконувала соціальне замовлення держави та рої формації, а постійно привносила нові нестандартні форми роботи, використовуючи, в тому числі, зарубіжний досвід. Вперше, на науковому рівні, проаналізовано вплив форм та методів туризму на формування світогляду молодих людей, в тому числі в контексті історичного розвитку українського суспільства. **Результати дослідження** засвідчують ефективність туризму в виховних цілях молоді, можливості через туризм фокусуватися та тих чи інших завданнях державної політики. Інструментарій туризму перевірений часом і сьогодні, в умовах новітнього розвитку України і її євроінтеграції та протидії росії, доцільний для формування впливу на молодь на неідеологічній основі. Вивчені результати дають можливість використати досвід “Супутника” в питаннях шкільного та молодіжного туризму. Критично осмислити ефективність його форм та методів в радянський період існування України. Виважено віднести до організації шкільного і молодіжного туризму в сучасних умовах. Ми маємо безцінний досвід, нехтування яким, це новий шлях до помилок і лженаративів туризму. Матеріал статті підсилює віковичний принцип, що без пізнання минулого – ми не варті свого майбутнього.

Ключові слова: дитячий та молодіжний туризм, “Супутник”, організація туризму

HISTORICAL ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF DOMESTIC, SCHOOL AND YOUTH TOURISM IN UKRAINE (ON THE EXAMPLE OF THE ACTIVITY OF “SUPUTNIK”)

Abstract

The purpose of the article is to study the development of the history of domestic school and youth tourism in Ukraine. As a basis for determining the results of the study, materials on the activities of the Ukrainian Republican Bureau of International Youth Tourism “Sputnik”, founded in 1958 and which until the early 90s of the twentieth century was the leading structure in Ukraine that dealt with issues of domestic school and youth tourism, were used. **The methodological basis** consists of statistical, comparative, and systematic analysis techniques, economic modeling based on statistical data, analysis and synthesis of

optimal theoretical data, and induction and deduction of collected information. **Scientific novelty.** The role and significance of school and youth tourism in the education system of the new generation is given. This is done based on a substantive analysis of specific examples from the life of one of the significant tourist structures "Sputnik". It was she who, at the stage of her development, not so much fulfilled the social order of the state and the swarm formation, but constantly introduced new non-standard forms of work, using, including, foreign experience. For the first time, at the scientific level, the influence of forms and methods of tourism on the formation of the worldview of young people, including in the context of the historical development of Ukrainian society, was analyzed. **The results of the study** demonstrate the effectiveness of tourism in the educational goals of youth, and the ability to focus on certain tasks of state policy through tourism. The tools of tourism have been tested by time and today, in the conditions of the latest development of Ukraine and its European integration and counteraction to Russia, they are appropriate for forming an influence on youth on a non-ideological basis. The results studied make it possible to use the experience of "Sputnik" in matters of school and youth tourism. To critically reflect on the effectiveness of its forms and methods during the Soviet period of Ukraine's existence. It is prudent to approach the organization of school and youth tourism in modern conditions. We have invaluable experience, neglecting which is a new path to errors and false narratives of tourism. The material of the article reinforces the age-old principle that without knowledge of the past, we are not worth our future.

Keywords: children's and youth tourism, "Sputnik", organization of tourism

Вступ. Тема розвитку внутрішнього шкільного і молодіжного туризму в усі часи була актуальною і багатогранною. Вона відображала запити держави щодо молоді. Так було в різні часи, в різних країнах. Україна не стала виключенням. А будучи в складі Радянського Союзу – ефективно використовувала туризм для патріотичного і морально-етичного виховання. За відсутності демократичних основ і закріпленого Конституцією ідеологічного впливу комуністичної партії, туризм використовували для пропаганди ідей величі соціалістичного устрою, ідей Леніна, партії і т.д. і т.п. Проте безпосередньо сама методика організації туризму для молоді і школярів була легка для сприйняття. Це і спеціалізовані туристичні поїздки і Всесоюзна туристична програма "Моя Батьківщина – СРСР" і багато чого іншого. На окрему увагу заслуговує ініціатива "Супутника" про організацію екскурсій для учнівської молоді в межах навчальних програм по таким дисциплінам, як історія, література, біологія та інші.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. З метою реалізації даного дослідження були використані наукові джерела та архівні матеріали туристичної фірми "Супутник". Серед них – монографія Зінченко В. А. "Молодіжний туризм в Українській РСР у 70-80-х роках ХХ ст." (2002), що вийшла у виданні Інституту історії України НАН України. Відповідальний редактор – доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України Віктор Даниленко.

Важливе значення має видання "Історія туризму в Україні: навчальний посібник" за авторством Федорченко, Дьорової (2002), а також навчально-методичний посібник "Організація туризму в Україні і за кордоном: навч.-метод. посібник" (Федорченко, Любіцева & Бабарицька, 1994).

При обґрунтуванні даного дослідження представляли значимість видання Грибанова С. В. про створення та розвиток системи туристсько-екскурсійних закладів в Україні в 20-х роках 20 ст. (2012); Євдокименка В. К. щодо регіональної політики розвитку туризму (1996); Поповича С. І. про зародження нових форматів туризму в 60-х – першій половині 80-х років (1997); Піскової Є. М. і Федорової Л. Д. про музейництво (2001); Сокол Т. Г. щодо структури туристичної галузі СРСР у 70-80-х рр. ХХ ст. (1998); Тронька П. Т. про історико-культурні цінності (1988); Федорченко, Любіцевої & Бабарицької (1994) з аналізом сучасного стану туристичної галузі та рівня кваліфікації спеціалістів.

Неперевершеними дослідженнями залишаються роботи під редакцією академіка наук Пазенка Віктора Сергійовича.

Чимало матеріалів науково-теоретичних і практичних конференцій, зокрема “Туризм і завдання національно-культурного відродження України” та “Туризм на порозі ХХІ століття: освіта, культура, екологія” (Проблеми розвитку туризму в Україні, 1994).

Метою статті є дослідження розвитку в Україні внутрішнього шкільного і молодіжного туризму, як важливого фактору туристичної індустрії. За основу дослідження було взято систему туристичних підприємств “Супутник”, які на протязі значного періоду в історії України, особливо в 60-70-80 роки ХХ століття, були фактично ексклюзивним представником даного напрямку туристичної діяльності.

Методи та методологія проведення дослідження. При проведенні дослідження було використано порівняльні та аналітичні методи, проаналізовано матеріали туристичної фірми “Супутник” 60-70-80 років, а також сучасні статистичні звіти.

Методологічною базою є статистичний, порівняльний, системний прийом аналізу, економічне моделювання за статистичними даними, аналіз та синтез оптимальних теоретичних даних, індукція та дедукція зібраної інформації. Порівняльний прийом аналізу використаний при дослідженні форм та методів роботи в туризмі зі школярами “Супутником” та Бюро подорожей і екскурсій системи профспілок.

За допомогою емпіричного та теоретичного загальнонаукового методу дослідження, логічно приходимо до висновку, що одним із найбільш ефективних факторів виховного впливу на молодь – є туризм.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливу роль у розбудові туристичної галузі будь-якої країни відіграє внутрішній туризм. Його значення та необхідність розвитку викладено у підсумкових документах багатьох міжнародних туристичних форумів. Так, Всесвітня нарада з туризму, що відбулася в мексиканському місті Акапулько у 1982 р., констатувала внутрішній туризм дає можливість людині пізнати свою власну країну, готуючи її таким чином до відкриття всесвіту. Зазвичай потрібно краще роз’яснювати функцію внутрішнього туризму, більше піклуватися про його соціальну, виховну та пізнавальну значимість. В Українській РСР у 70-80-х рр. внутрішній туризм був найбільш масовою формою задоволення рекреаційно-оздоровчих і культурно-пізнавальних потреб населення. Штучно створена “залізна завіса” обмежувала участь її громадян, а це стосувалося і молоді, у широкому міжнародному туристичному обміні, тому вони задовольняли свої всезростаючі туристичні потреби здебільшого засобами внутрішнього туризму.

В УРСР розвиток внутрішніх подорожей та екскурсій молоді, починаючи з першої половини 70-х рр., був невід’ємно пов’язаний з діяльністю БММТ “Супутник”. Саме в цей час, у першу чергу завдяки Українській республіканській раді по туризму й екскурсіям та “Супутнику”, активізувалася екскурсійна робота у школах, училищах, вищих навчальних закладах, розширилася географія туризму, покращилася тематика подорожей. Зокрема, серед загальної кількості туристів, які подорожували маршрутами БММТ “Супутник”, вже в 1973 р. понад 70% складали школярі, учні училищ, технікумів та студентів, а 80% обсягів усієї туристичної діяльності припадали саме на подорожі і екскурсії всередині країни.

Виконуючи настанови Комуністичної партії, комсомол був покликаний виховувати підрастаюче покоління “в дусі комуністичної ідейності, радянського патріотизму і пролетарського інтернаціоналізму, активно пропагувати серед юнацтва досягнення і переваги соціалістичного ладу, добиватися, щоб молоді люди високо несли почесне звання громадянина Країни Рад”. Важливе місце в цій роботі відводилося розвитку

внутрішнього туризму, який мав виступати "активною формою комуністичного виховання молоді, випробуванням засобом її глибокого ознайомлення зі традиціями радянського народу, ефективним каналом зміцнення інтернаціональних зв'язків юнаків і дівчат, організації змістовного дозвілля молоді".

Бюро міжнародного молодіжного туризму "Супутник" організовували групові подорожі і екскурсії для піонерів та школярів 7-10 класів, учнів професійно-технічних училищ, середніх спеціальних навчальних закладів та студентів вузів під час канікул, а також для робітників, колгоспників, службовців та інших соціальних груп молоді у віці до 30 років. Обслуговування туристів на обласних маршрутах здійснювалося без вікових обмежень. "До складу туристичних груп, як це було в діяльності "Супутника" у сфері міжнародного туризму, рекомендувалося зараховувати ветеранів партії, комсомолу, війни й праці, осіб, відзначених вищими державними нагородами. Внутрішньосоюзні подорожі радянської молоді проводилися згідно з централізованим плануванням Бюро міжнародного молодіжного туризму "Супутник", а також за домовленістю з БММТ комітетів комсомолу, яка оформлялася договором. Розподіл путівок, що виділялися централізовано, здійснювався згідно з рішенням відповідного комітету ЛКСМУ.

Під час перебування на маршрутах БММТ "Супутник", туристам надавалися такі послуги як культурно-екскурсійна програма, екскурсивод або груповод-супроводжуючий, житло, харчування, транспорт (зустріч і проводи груп, оглядова екскурсія). Розміщення туристів школярів і учнів професійно-технічних училищ здійснювалися у приміщеннях загальноосвітніх шкіл та шкіл-інтернатів, гуртожитках ПТУ, а інколи і у готелях. Робітнича молодь та студенти розташовувалися в готелях або студентських гуртожитках. Заявки на екскурсії надходили до Бюро міжнародного молодіжного туризму "Супутник" від комсомольських, профспілкових організацій, органів народної освіти, навчальних закладів і підприємств тільки на групові поїздки в межах 15-45 чол.

У сфері внутрішнього молодіжного туризму практикувалась ціла система пільг: 50% – знижки на залізничні та 30% – на авіап перевезення в літній сезон, а також на вартість входних квитків до туристично-екскурсійних рекреацій. До того ж, для груп школярів загальні знижки вартості турів становила до 35%.

Культурно-екскурсійна програма складалася окремим бюро "Супутник" з урахуванням інтересів учасників туристичних груп та затверджувалася на бюро відповідних комітетів комсомолу. Програма передбачала знайомство з історико-архітектурними пам'ятниками, музеями, виставками, картинними галереями тощо. З 1973 р. до неї обов'язково входили історико-екскурсійні об'єкти Всесоюзної туристичної експедиції радянської молоді під гаслом "Моя Батьківщина – СРСР" що знаходилися у даному місті або області. Особлива увагу приділялась об'єктам пов'язаних з тематикою II світової війни.

Однією з важливих складових туристичних програм були екскурсії по містах, які проводили висококваліфіковані екскурсиводи, як штатні, так і позаштатні. Останні підбиралися з числа комсомольських активістів, студентів, працівників різних організацій, які могли у вільний від основної роботи час працювати з групою туристів, маючи відповідну підготовку для проведення екскурсій. Вони проходили підготовку, як правило, на курсах екскурсиводів в тому числі створений при "Супутнику" та в республіканських комсомольських школах, до програми яких входили лекції й семінари з теорії молодіжного туризму, щодо форм і методів його здійснення на практиці.

В роботі використовувалися різні види внутрішньої туристично-екскурсійної діяльності: 1) мандрівки на спеціальних умовах; 2) тематичні подорожі; 3)

туристично-екскурсійні потяги; 4) річкові та морські круїзи; 5) туристичні клуби; 6) маршрути вихідного дня; 7) тематичні екскурсії; 8) подорожі в межах навчального і виробничого процесу; 9) туристичні оздоровчі програми в рамках Всесоюзної акції “Північ-Південь”.

Враховуючи рішення, пов’язані з початком перебудови в роботі комсомолу (1987 р.), загальносоюзне бюро “Супутник” почало розробляти концепцію розвитку активних форм туризму, організовувати і впроваджувати у своїй практичній діяльності сімейний туризм та відпочинок з дітьми.

Окремою і значною сторінкою в історії вітчизняного молодіжного туризму слід вважати такі туристично-виховні акції як всесоюзний похід по місцях революційної, бойової і трудової слави радянського народу і особливо всесоюзну туристичну експедицію “Моя Батьківщина – СРСР”, які перетворилися в масовий патріотичний рух. В їх проведенні активну участь брали туристичні організації, насамперед Бюро міжнародного молодіжного туризму “Супутник”. Для більшості їх учасників це була найбільш цікава, масова форма участі в туристичних маршрутах. Щорічно в цих походах брали участь мільйони туристів, і головним чином молодь. Вони по щирому привертали учасників романтикою залучення до героїчних сторінок історії.

Експедиція вважала за мету виховання у підростаючого покоління соціалістичних переконань, впевненості в перевагах радянського устрою, цінностей радянського життя, нівелювання національних відмінностей і поступової русифікації неросійських народів країни. Головну організаційну роботу по проведенню туристичної експедиції “Моя Батьківщина – СРСР” перебрав на себе комсомол. Практичне керівництво експедицією здійснювали Бюро міжнародного молодіжного туризму “Супутник”. Оперативне керівництво обласними, республіканськими маршрутами здійснювали обкоми, ЦК ЛКСМ союзних республік. З цією метою при штабах Всесоюзного походу були створені секції з керівництва експедицією, туристичні клуби “Моя Батьківщина – СРСР”.

Після СРСР не зважаючи на політизацію туристичні маршрути мали величезне пізнавальне й виховне значення вони були цікавими. Молодь знайомилися з досягненнями культурами, техніками, краєзнавчими пам’ятками, природними цінностями рідного краю і т. д. і т. п. Необхідно зазначити що ця робота передбачала проведення громадсько активної діяльності, шефство над ветеранами війни та праці догляд за пам’ятниками.

Учасниками туристської експедиції “Моя Батьківщина – СРСР” були молоді робітники, колгоспники, службовці, студенти, учні технікумів, загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних училищ, тобто представники всіх вікових, соціальних і професійних груп молоді віком від 12 до 30 років. Проте, найбільша увага приділялася планомірному охопленню туристсько- екскурсійними заходами учнів середніх шкіл, професійно-технічних училищ та технікумів, тобто учнівської молоді. Туристична тематика стала частіше включатися в плани виховної роботи цих навчальних закладів. Зміцнювалися ділові зв’язки бюро “Супутника” з радами по туризму й екскурсіям, а також з військкоматами, палацами і будинками піонерів, палацами культури та різноманітними клубами. Здійснювали поїздки по маршрутах туристської експедиції “Моя Батьківщина – СРСР” і зарубіжні туристи. Доречно зауважити, що досвідом організації вище зазначеної туристичної експедиції, сьогодні активно цікавляться туристичні оператори Великобританії. Вони глибоко переконані, що дана експедиція є прикладом сучасних квестів, що мають місце під час екскурсій для молоді. Звичайно це розуміння базується на знятті питань ідеологічної експедиції. Для вітчизняного туризму це цікавий показник про доцільність вивчення форм і методів роботи в 70-80 роки і їх реанімації сучасний період.

Однією з ефективних форм по активізації туристської експедиції "Моя Батьківщина – СРСР" була організація тематичних маршрутів та маршрутів вихідного дня. Зверталася значна увага на збільшення подорожей і екскурсій молоді не лише по загальносоюзних та республіканських маршрутах, а й по рідному краю, залучаючи таким чином юнаків і дівчат на обласні об'єкти експедиції "Моя Батьківщина – СРСР". Під час одно- та дводенних походів і екскурсій молодь відвідувала культурно-мистецькі заклади, передові промисловості й сільськогосподарські підприємства, зустрічалася з ветеранами війни та праці, вивчала історію рідного краю, його природні багатства, подорожувала по сусідніх містах. Лише 1978 р. в Українській РСР на маршрутах вихідного дня побували понад 150 тис. чол. Наприклад, до 60-річчя створення ЛКСМУ Чернігівське бюро "Супутника" розробило тематичний маршрут "Подвиг батьків – синам у спадок". Програма перебування туристів на маршруті передбачала відвідання меморіального музею Героя Радянського Союзу генерал-полковника М. Кирпоноса в с. Вертіївці, історико-краєзнавчого музею в м. Ніжині, зустрічі з ветеранами війни, партії і комсомолу, покладання вінків до братських могил ніжинських підпільників. Напередодні святкування 325-річчя возз'єднання України з Росією було розроблено маршрут екскурсії "Навіки разом", який пролягав з Чернігова до Києва. У Севастополі й Одесі стали традиційними тематичні заїзди, присвячені святкуванню Дня Воєнно-Морського флоту, в Дніпропетровську – "Будні великих будов", в Донецьку – "Дороги, які ми вибираємо", в Полтаві "За рядом Конституції", в Запоріжжі тематичні маршрути "Вони захищали Батьківщину", "Місто в робочому спецодязі", в Києві – "Києву 1500 років" та ін.

Розробляли тематичні маршрути, організовували лекції, екскурсії, масові заходи також напередодні та під час XXII Олімпійських ігор в Москві. Зокрема, Хмельницьке бюро "Супутник" організувало тематичний заїзд "Олімпієць", програма якого передбачала зустрічі з відомими спортсменами, олімпійським чемпіоном С. Нагорним. Школярі побували на трасі Олімпійського вогню, взяли участь у трудовому десанті по реконструкції її проїжджої частини. Всього в олімпійські міста направили 9,1 тис. туристів представників робітничої і сільської молоді, вчителів, фізкультурних працівників, службовців і учнів, а під час проведення Олімпійського футбольного турніру було надано послуг 7,7 тис. радянським та іноземним туристам. У цілому, "Супутник" успішно виконав відповідальне доручення – забезпечити якісну підготовку і проведення туристської програми молоді в рамках Олімпіади-80.

В контексті тематики дослідження, значний інтерес представляє республіканський патріотичний похід учнів профтехосвіти, що був організований Українським республіканським "Супутником" в 1987 році і мав назву "Від Путівля до Карпат". Похід пролягав майже через усю Україну (довжиною 2558 км) по маршруту: Суми – Путивль – Чернігів – Київ – Олевськ – Рівне – Дубно – Тернопіль – Івано-Франківськ – Яремча. Цікавим фактом є те, що він був розроблений і реалізований з історичною достовірністю до відомого в часи Другої світової війни партизанського рейду С. А. Ковпака "Від Путівля до Карпат".

Справедливості раді, за підказками досліджень вимушені констатувати, що туризм для шкільної і учнівської молоді в період дослідження був занадто заідеологізований.

Аналізуючи тематичні екскурсійні плани та програми, що були розроблені й впроваджені в практичну діяльність регіональних бюро "Супутник", слід вказати на їх значну заідеологізованість, схематизм, орієнтацію на тимчасові кон'юнктурні моменти. В той же час маршрути і види туризму мали елементи сучасного квесту і в зв'язку з цим сприймалися молоддю легко і ефективно.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Матеріал даної статті знайшов свою практичну значимість при розробці навчальних планів ряду дисципліни освітньої програми “туристичне обслуговування” на факультеті туризму, психології і бізнесу Київського національного лінгвістичного університету. Серед них “Організація туристичних подорожей”, “Організація екскурсійної діяльності”, “Менеджмент у туризмі”, “Туристичного – рекреаційне краєзнавство” та інші. Вивчення теми може бути розширене в часовому і географічному просторі.

Необхідність подібних досліджень очевидна. Вони потрібні для розуміння загальних питань історії туризму. А також необхідні для пошуку цікавих форм і методів туризму для молоді в минулому. Тому що при їх очищенні від політичної складової, вони можуть бути значимі для використання сьогодні. Все це стане основою для сучасного формування національної гідності, що має неперевершене значення в умовах російсько-української війни. Також може служити для утвердження здорового способу життя істинних цінностей, може бути корисним для утвердження інституту сім’ї устої якого в останній час підірвані на європейському рівні. Головним висновком безумовно є факт ефективного впливу туризму на розвиток таких понять як патріотизм, національна гідність, любов і повага до своєї батьківщини.

Конфлікт інтересів

Автор не має потенційного конфлікту інтересів, який би міг вплинути на рішення про опублікування цієї статті.

Використання штучного інтелекту

Не використовувався.

ЛІТЕРАТУРА

- Грибанова, С. (2012). Екскурсії як метод підвищення культурно-професійного рівня вчителів в Україні на початку ХХ століття. *Краєзнавство*, 3, 103–106.
- Зінченко В. А. (2002). З історії вітчизняного молодіжного туризму в Україні. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України: Спецвипуск до IV з’їзду профспілок України. Науково-практичний журнал*, 36(5), 200–209.
- Зінченко В. А. (2004). *Молодіжний туризм в УРСР 1970–1980-х років (за матеріалами діяльності “Супутника”)*. Інститут історії України НАН України.
- Зінченко В. А. (2003). Проблеми внутрішнього молодіжного туризму в Україні 1970–1980-х рр. (За матеріалами діяльності БММТ “Супутник” ЦК ЛКСМУ). *Історія України: Маловідомі імена, події, факти: Збірник наукових праць*, 20(1), 58–78.
- Зінченко, В. А. (2023). Основні тенденції розвитку туризму в Україні з найдавніших часів до кінця 80-х років ХХ століття. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Історія, економіка, філософія*, 28, 40–59.
- Зінченко, В. & Кирчата, Д. (2024). Українці в Чехії : реальний досвід та практика. У *Закордонне українство: від дослідження історії до прогнозу розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (с. 42–44). ТОВ “Геопринт”.
- Половин С. І. (1994). *Розвиток туристсько-краєзнавчої науки в Україні (1960-ті – перша половина 1980-х років)*. Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
- Попович С. І. (1997). Соціально-економічні передумови розвитку туризму в Україні та розширення його інфраструктури в 60-х – першій половині 80-х рр. (на

- прикладі системи профспілкового туризму). *З історії вітчизняного туризму: Зб. наук. статей*. Типографія ФПУ.
- Сокол, Т. Х. (1998). Характеристика структури туристичної сфери в СРСР у 1970–1980-х роках. У *Туристично-краєзнавчі дослідження: Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції "Туризм в Україні: економіка і культура"* (с. 230–250). Український науково-дослідний інститут туризму; МКФ "Треїдинг".
- Тронько П. Т. (1988). *Історико-культурні цінності та сучасність*. Наукова Думка.
- Устименко Л. М. (2001). *Реалізація культурно-просвітнього потенціалу туризму в організації дозволу молоді*. дис... канд. пед. наук: 13.00.06. Київський національний університет культури і мистецтв.
- Федорченко, В. К. & Діорова, Т. А. (2002). *Історія туризму в Україні: Навч. Вища школа*.
- Федорченко, В. К. Любимцев, О. О. & Бабарицька, В. К. (1994). *Організація туризму в Україні та за кордоном: навчально-методичний посібник*. Київський національний університет імені Тараса Шевченка; КІТЕП.

REFERENCES

- Hrybanova, S. (2012). Ekskursii yak metod pidvyshchennia kulturno-profesiinoho rivnia uchyteliv v Ukraini na pochatku XX stolittia. *Kraieznavstvo*, 3, 103–106.
- Zinchenko, V. A. (2002). From the history of national youth tourism in Ukraine. *Bulletin of the Academy of Labor and Social Relations of the Federation of Trade Unions of Ukraine: Special issue for the IV Congress of Trade Unions of Ukraine. Scientific and Practical Journal*, 36(5), 200–209.
- Zinchenko, V. A. (2004). *Youth tourism in the Ukrainian SSR in the 1970s–1980s (based on the activities of "Suputnyk")*. Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine.
- Zinchenko, V. A. (2003). Problems of domestic youth tourism in Ukraine in the 1970s–1980s (Based on the activities of BMMT "Suputnyk" of the Central Committee of LKSMU). *History of Ukraine: Little-known names, events, facts: Collection of scientific works*, 20(1), 58–78.
- Zinchenko, V. A. (2023). Osnovni tendentsii rozvytku turyzmu v Ukraini z naidavnishykh chasiv do kintsia 80-kh rokiv XX stolittia. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho linhvistychnoho universytetu. Seriya: Istoriia, ekonomika, filosofia*, 28, 40–59.
- Zinchenko, V. & Kyrchata, D. (2024). Ukrainci v Chekhii : realnyi dosvid ta praktyka. U *Zakordonne ukrainstvo: vid doslidzhennia istorii do prohozu rozvytku: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (s. 42–44). TOV "Heoprynt".
- Polovyn, S. I. (1994). *Development of tourist and local history studies in Ukraine (1960s – first half of the 1980s)*. Taras Shevchenko National University of Kyiv.
- Popovych, S. I. (1997). Sotsialno-ekonomichni peredumovy rozvytku turyzmu v Ukraini ta rozshyrennia yoho infrastruktury v 60-kh – pershii polovyni 80-kh rr. (na prykladi systemy profspilkovoho turyzmu). *Z istorii vitchyznianoho turyzmu: Zb. nauk. statei*. Typohrafiia FPU.
- Sokol, T. H. (1998). Characteristics of the structure of the tourism sector in the USSR in the 1970s–1980s. In *Tourist and Local History Research: Materials of the 3rd All-Ukrainian Scientific and Practical Conference "Tourism in Ukraine: Economy and Culture"* (Svitiaz, September 9–10, 1998), 1, 230–250. Ukrainian Research Institute of Tourism; MCF "Trading".

- Tronko, P. T. (1988). *Historical and cultural values and modernity*. Naukova Dumka.
- Ustymenko, L. M. (2001). *Realizatsiia kulturno-prosvitnoho potentsialu turyzmu v orhanizatsii dozvillia molodi*. dys... kand. ped. nauk: 13.00.06. Kyivskyi natsionalnyi universytet kultury i mystetstv.
- Fedorchenko, V. K. & Diorova, T. A. (2002). *History of tourism in Ukraine: Textbook*. Vyshcha Shkola.
- Fedorchenko, V. K. Lyubimtsev, O. O. & Babarytska, V. K. (1994). *Organization of tourism in Ukraine and abroad: educational-methodical manual*. Taras Shevchenko National University of Kyiv; KITEP.

Дата надходження до редакції 15.10.2025 р.
Ухвалено до друку 21.10.2025 р.

CC Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0)